

С. СМАҒҰЛОВ

«ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ» ПӘНІНІҢ ТӘРБИЕЛЕУШІЛІК МҮМКІНДІГІН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ ЖОЛДАРЫ

Адам баласының ғылыми дүниетанымын, көзқарасын қалыптастыруда тарих сабағының мәні зор. Дүниені, дүниедегі құбылыстарды, өзгерістерді жан-жақты түсіну үшін өткен өмірімізді, тарих беттерінің өткен ерте кездегі кезеңдерін, ондағы құбылыстарды білуіміз керек. Тарихты білдіре отырып жастар санасында дұрыс дүниетанымды қалыптастырамыз. Тарихи оқиғаларды жаттанды түрде емес, ғылыми тұрғыдан, дәлелденген түрде түсіну қабілетін дамытамыз.

Тарих курстарының, демек, Қазақстан тарихының да сабақтарында оқылатын тарихи материалдардың бәрі дерлік тәрбиелік мақсатқа пайдалануға қолайлы. Өйткені тарих адамзаттың басынан өткізген тарихи-мәдени тәжірибесін, алдымен құндылықтарын оқытып, үйретуді мақсат етеді.

Жастар, оларды тәрбиелеу мәселесі қазіргідей мемлекеттік деңгейде қолға алынып отырғанда бұл істе жоғары оқу орны шешуші орын алатыны белгілі. Бұған барлық пәндер, соның ішінде, әрине, бірінші кезекте тарих пәні қомақты үлес қосуға міндетті. Мұндай маңызды міндетті ойдағыдай орындау, әрине, алдын ала дайындықты талап етеді. Ол үшін оқытушы жаңа оқу жылының басында өзі сабақ беретін факультеттер анықталысымен мемлекеттік білім стандарты бойынша сонда оқытылатын тарих курстарының оқу-әдістемелік кешенін, силлабус және т.б. қажетті құжаттар мен оқу құралдарын сол факультет студенттерінің мамандықтарын, профилін ескере отырып дайындап алғаны жөн.

Бүгінгі студент – ертеңгі маман. Сондықтан студент-жастардың бойында жоғарғы идеялық, адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру, отансүйгіштікке тәрбиелеуде әрбір сабақтың мүмкіндіктерін барынша толық пайдалануымыз керек. Жастар – қоғамның болашақ құрылысшылары. Қоғамның тағдыры солардың қолында. Ендеше, жас ұрпақты заман талабына сай тәрбиелеу – аса маңызды міндет.

Тарих пәнінің тәрбиелеушілік мүмкіндігі өте мол. Өйткені ол бүкіл адам баласының ғасырлар бойы жинаған тәжірибесімен таныстырады. Тарихтан тағылым алу керек. «Біз тарихи жадымызды жаңғырту арқылы ұлттық мақтаныш сезімін, қазақстандық отаншылдық сезімін орнықтырамыз. Тек науқаншылдыққа салынбау керек, қай жұмысты да шын кәсіби деңгейде, нағыз ғылыми негізде жүргізу керек» [1]. Тарих пәні небір тарихи фактілерді, оқиғаларды, құбылыстарды, тарихи тұлғалардың халық үшін жасаған қызметін, ерлік істерін баяндайды, осылардың бәрі жастардың жүрегіне, сезіміне күшті әсер етеді, адамгершілігі жоғары, ізгі ниетті азамат болып қалыптасуына үлес қосады.

Қазақстанға жан-жақты білімді, өз халқының тілін, тарихын, мәдениетін, әдет-ғұрпын сыйлайтын, ел үшін, оның бақытты келешегі үшін бар білімі мен күш-жігерін аянбай жұмсайтын нағыз отаншыл азамат керек. Осындай

азаматты тәрбиелеп, қалыптастыруда тарих пәнінің маңызы өте зор. Тарих сабақтарында студенттердің дүниеге ғылыми көзқарасы қалыптасады, адамгершілікке, имандылыққа, ізгілікке, отаншылдыққа, адамзат жасаған құндылықтарды құрметтей білуге тәрбиеленеді; эстетикалық, экологиялық, экономикалық және т.б. тәрбие алады.

«Отаншылдық сезімді орнықтыру қай заманда да, қай қоғамда да маңызды. Бұл, әсіресе, жас мемлекеттер үшін ерекше мәнге ие. Біз патриоттық тәрбие беруге көп көңіл бөлуге тиіспіз. Мұның бір қайнар көзі тарихты білу, одан тағылым алу, бабаларымыздың данқты істері үшін мақтану екендігі анық. Солай ету керек те. Сонымен бірге тек тарихты малданып қана қалуға да болмайды. «Бүгін мақтанатыны қалмаған елдер өткенімен мақтанады» деген де сөз бар. Біз өткенімізбен де, бүгінімізбен де мақтанатындай ұлт болуымыз керек» [2].

Еліміз бәсекеге қабілетті отыз елдің қатарына қосылуға ниеттеніп отыр. Ал бәсекеге қабілетті болудың ең басты шарттарының бірі - патриотизм рухы. Патриотизм – бұл Отанын сүю, елі мен жерін құрметтеу, өсіп-өнген жерінің мәдени, тарихи құндылықтарын сыйлау. Патриотизм – Отанға деген сүйіспеншілік, бар күш-жігер мен білімін Отан игілігімен мүддесі үшін жұмсау. Туып-өскен жеріне, ана тіліне, өз халқының, елінің әдет-ғұрпына, салт-дәстүріне деген сүйіспеншілік адамдарда ерте заманнан бастап-ақ қалыптаса бастаған.

ҚР Президенті-Елбасы Н.Ә.Назарбаев өзінің 2012 жылғы «Қазақстан - 2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Өз бойымызда және балаларымыздың бойында жаңа қазақстандық патриотизмді тәрбиелеуіміз керек. Бұл ең алдымен елге және оның игіліктеріне деген мақтаныш сезімін ұялатады. Біздің балаларымыз бен немерелеріміз сырт елден гөрі Отанында өмір сүргенді артық көретіндей, өйткені, өз жерінде өзін жақсы сезінетіндей болуға тиіс. Біздің еліміздің әрбір азаматы өзін өз жерінің қожасы ретінде сезінуге тиіс» [3] - деп атап көрсетті.

Біз Әнұран, Ту, Елтаңба секілді мемлекеттік рәміздерімізді мақтанышпен көрсететіндей деңгейге жетуге ұмтылуымыз керек. Мысалы, Түркия елі мемлекеттік туын қай жерден де көрінетіндей етіп іліп қояды. Америка Құрама Штаттарында да солай. Бұл олардың еліне деген патриоттық сезімінің жоғары екендігін, өз елін мақтан тұтатынын көрсетеді. Осындай үрдіс бізге де үлгі болса керек. Біздің елімізде де осы бағыттағы заңнамаларға тиісті өзгерістер енгізілді, енді осындай үрдісті әрі қарай күнделікті дәстүрге айналдыру өзімізге байланысты. 2007 жылы Елбасы Жарлығымен 4 маусым Мемлекеттік рәміздер күні болып белгіленді. Бұл – Мемлекеттік рәміздерге деген шынайы құрмет белгісі. Мемлекеттік рәміздерге деген құрмет – отаншылдық сезімнің аса бір жарқын көріністерінің бірі.

Жастарды қол жеткізген табыстарымыз арқылы да отаншылдық рухқа тәрбиелеуге болады. Қазақстан тәуелсіздік алған 22 жылдың ішінде көптеген жетістіктерге жетті. Туған жерінің қол жеткізген жетістіктері жастарымыздың

жүрегіне еліне деген құрметін оятары хақ. Олар да өз күш-жігерін, еңбегін Отанына арнауға ұмтылары сөзсіз.

Студент жастардың ұлттық сана-сезімін, отаншылдық қасиеттерін қалыптастыруда «Қазақстан тарихы» пәнінің атқаратын рөлі, маңызы аса зор. Жастарды отаншылдыққа, патриотизмге тәрбиелеу абыройлы іс. Оны іске асырудың жүгі де жеңіл емес. Ұлт тарихын меңгермеген жас маманның дүниетанымы, ой-өрісі, отансүйгіштік қасиеті оң қалыптасуы мүмкін емес.

Отан тарихы арқылы Отанға деген сүйіспеншілік сезімі, патриотизм сезімі қалыптасады. Тарих, бірінші кезекте Қазақстан тарихы идеологиялық ғылымның рөлін атқарып отыр. Отан тарихы – басты идеологиялық пән. Ал ұлттық идеология ең алдымен ана тіліне деген құрметтен, ата-бабаның дәстүріне, тарихына деген ізеттіліктен, бүкіл ұлт болмысыңды қадірлегеннен, намыс-жігеріңнен туады.

Отанымыздың өткенін танып-білу – отансүйгіштік сезімді тәрбиелеудің маңызды факторы. Негізгі бағыт – жас ұрпақты отандық мәдениеттің озық дәстүріне сүйеніп биік азаматтық, отаншылдық рухта тәрбиелеу. Осы тұрғыдан алғанда жоғары оқу орындарында студенттерге Қазақстан тарихы пәнін жүйелі түрде оқытудың орасан зор маңызы бар деп білеміз. Студент жастарды отансүйгіштікке, патриотизмге тәрбиелеуде Отан тарихының орны мен рөлі ерекше. Себебі, өз елінің тарихын білмеген адамның рухы солғын, патриоттық сезімі төмен, идеалы күйкі болады. Ал, ел мен жеріне адал ұрпақты қалыптастыруда Отан тарихын оқытып-білдірудің маңызы зор.

Біздің ойымызша, кез келген мемлекеттіліктің өзегі отансүйгіштікке байланысты. В.Г. Белинский «Өз Отанын жан-тәнімен сүю – адамшылықтың асқар шыңы» деген еді. Әрбір азаматымыздың ойында отансүйгіштікті дамытпай, «біз толыққанды мемлекет құрдық» деп айтуымыз қиын шығар. Бірақ жастарға қандай да бір нұсқау беру арқылы патриотизмді дамыта алмаймыз. Оларда өз қоғамына деген сенім болу керек. Сонда ғана бәрі дұрыс болады деп ойлаймыз. Негізі патриоттық сезім адамның ойына, санасына, ақыл-өресіне, ерік-жігеріне тікелей байланысты нәрсе. Әркімнің патриотизмінің биіктігі – сол адамның ойлау жүйесіне тікелей байланысты. Патриоттық сезім – адамды өз қоғамының, өз мемлекетінің толыққанды азаматы ететін бірден-бір сезім.

Студент жастарды отансүйгіштікке тәрбиелеуде ежелгі заманнан бүгінгі күнге дейінгі қазақ батырларының (мысалы, Шырақ, Бөгенбай, Қабанбай, Наурызбай, Малайсары, Баян, Сырым, Исатай, Махамбет, Бауыржан Момышұлы, Төлеген Тоқтаров, Қайрат Рысқұлбеков және т.б.) ерліктерін, қазақтың әйгілі билеушілерінің, хандарының, билерінің (мысалы, әйел ханша Томирис, Сұлу қаған, Жәнібек, Керей, Қасым, Хақназар, Тәуке, Абылай, Кенесары хандар, Төле, Қазыбек, Айтеке билер және т.б.) өз елі, халқы үшін аянбай атқарған істерін сабақтарда жан-жақты көрсетудің маңызы өте зор.

Ұлтшылдық, отаншылдық – елі, жері, отаны үшін жанқиярлыққа бару. Бұл табиғи сана. Сақ елінің жылқышысы Шырақ өз елін парсы жаулауынан сақтап қалу үшін өзін өлімге қиып, парсы қолын шөлейтке бастап кіріп, сусыз қырғынға ұшыратты. Сақ елінің әйел ханшасы Томирис парсы патшасы Кирдің

басын Сақ жерін жауламақ болғаны үшін алды. Көне түркілер елін, жерін қорғауда «Түн ұйықтамады, күндіз отырмады». Кенесары, Наурызбай да елі, жері үшін шейіт болған. 1986 жылғы ұлт-азаттық көтерілісі де қазақ елінің тәуелсіздік жолындағы күресі еді.

Сөйтіп, әлемді тітіреткен Кирдің, Дарийдің, Македонскийдің жорықтары тығырыққа тіреліп, бірі алтын тәжді басын қалдырып, бірі тырағайлап қаша жөнеліп, үшіншісі «бұларды жаулау мүмкін емес» деп кері бұрылуға мәжбүр болған. Көне заманда да, орта ғасырларда да парсы, грек, араб және т.б. елдерден, негізінен оңтүстік-батыс жақтан келген жаулаушылар Орта Азия аймағын басып алса да, ешқашан Сырдария өзенінен өтіп қазақ даласын жаулап ала алмаған. Бұл сол замандағы ұрпақтың бойында елге, жерге, Отанға деген терең сүйіспеншіліктің, махаббаттың күшті болғандығын көрсетеді.

Ақын Серік Тұрғынбектің өлең сөздерімен айтқанда, біздің батыр ата-бабаларымыз:

Арғы тектен ат үстінде – тұрағы,
Айқастардан алып шыққан Ұраны.
Көкті түріп, көк найзаның ұшымен,
Көк туында – көлбеңдеген қыраны.
Суға батпай,
Отқа салса – күймеген.
Жерін сатпай,
Жауына бас имеген!
Өзі келіп тиіскенді оңдырмай,
Өздігінен жан адамға тимеген [4].

Президент Н. Назарбаев өзінің Қазақстан Республикасы тәуелсіздігінің 15 жылдығына арналған салтанатты жиналыста сөйлеген сөзінде «Біз - ежелден ер деген даңқы шыққан халықтың ұрпағымыз. Біз – ел бірлігі жолында әрқашан намысын бермеген халықтың ұланымыз» [5], - деп атап көрсетті.

Сонымен қатар Қазақстан тарихы сабақтарында және сабақтан тыс уақытта өлке материалдарын, архив деректерін, тарихи-мәдени мұражай құжаттарын жүйелі пайдалану студент-жастардың туған жерге деген сүйіспеншілігін арттыра түседі. Еліміз ауқымында ежелден пайда болып, қалыптасқан мәдениет ескерткіштері туралы мәліметтер, тарихи жырлар, ауыз әдебиетінің басқа да үлгілерін пайдалану тарихи сананы қалыптастырып, жастардың ұлтжандылық сезімін оятады.

Президент Н.Ә.Назарбаевтың бастамасы бойынша 2004 жылы қабылданған «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы мемлекетіміздің рухани және білім саласындағы дамуының, мәдени мұраны сақтау мен тиімді пайдаланудың негізгі құжатына айналды. Атқарылған ауқымды жұмыс халқымыздың аса құнды тарихи жәдігерліктерін қалпына келтіруге, оларды белсенді қоғамдық үрдістер саласына қосуға, классиктер еңбектерін сан мыңдаған таралыммен шығаруға мүмкіндік берді.

Бұл бағдарламаның басты мақсаты жөнделген ескерткіштер мен табылған қолжазбалардың саны емес, оның түпкі мәні - өз Отанын шын жүректен

сүйетін, өз елінің тарихына құрметпен қарайтын қазақстандықтардың жаңа ұрпағын қалыптастыруға жағдай жасау.

Елбасы өзінің 1997 жылғы Жолдауында «Мен өзіме 33 жыл өткеннен кейінгі Қазақстанды қалай елестетемін? Біздің жас мемлекетіміз өсіп-жетіліп, кемелденеді, біздің балаларымыз бен немерелеріміз онымен бірге ер жетеді... Олар күллі әлемге әйгілі әрі сыйлы өз елінің патриоттары болады» [6], - деп келешек ұрпаққа зор сенім артып отыр.

Біз ұлтты ұйытатын отаншылдықты дәріптеу, кіндік қаны тамған жерді сүюге баулу жолында үгіт-насихатты, тәлім-тәрбиені өрбіткеніміз мақұл. «... Біз Қазақстанның барлық азаматтарының отаншылдық сезімі мен өз еліне деген сүйіспеншілігін дамытуға тиіспіз»[7].

Елбасы «Қазақстан – 2030»: Қазақстан халқына Жолдауындағы «Ұлттық қауіпсіздік» деп аталған бірінші ұзақ мерзімді басымдығында «Бізге деген ниеті теріс күш иесі өзінің, оны қолданбақ әрекетіне немесе қатер төндіруіне қарсылық көрсетілетінін алдын ала білуі үшін біз әлемге бірлігіміз бен тәуелсіздікке деген ерік-жігерімізді, азаматтығымыз бен отансүйгіштігімізді паш етуге тиіспіз» [8], - деп атап көрсетті.

Еліміз тәуелсіздігінің 15 жылдығы қарсаңында Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан жолы» деген ең алдымен жастарға арналған кітабы шықты. Бұл кітаптың басты құндылығы – жастарды отаншылдыққа, патриотизмге тәрбиелеуде маңыздылығы. Кітаптың соңғы абзацы ізгі тілекке ұласқан. «Өз Отандарыңды сүюге, қорғауға тілектеспін. Елімізді қорғап, бір-бірімізге көмектессек және бірлікшіл болсақ, кез келген сыннан сүрінбей өтеміз деп білемін», деген сөздер әрбір қазақстандықтың, әрбір жас азаматтың жүрегіне жетер деген ойдамыз.

Ел болашағы өткенімен жасампаз. Артымызға қарап тарихтан сабақ алып, алдымызға қарап келешегімізді болжайтынымыз белгілі. Жастардың ел ертеңіне жауапкершілікпен қарауы ел тарихын, ұлт тарихын қаншалықты білетіндігіне тікелей байланысты екенін ескерсек, еліміздің тәуелсіздік тарихын болашақпен үндестірген аталмыш кітаптың өскелең ұрпақ үшін құнды мұра болары сөзсіз.

ҚР Президенті-Елбасы айтқандай «Қазақстан – біздің қасиетті мекеніміз. Кейінгі ұрпақ осынау қастерлі өлкеде өмір сүріп, өркен жаятын болады. Біз ұлттың тарихи санасын қалыптастыру жұмысын жалғастыруымыз керек. Бүкілқазақстандық бірегейлік біздің халқымыздың тарихи санасының өзегіне айналуға тиіс. Өз еліне пайдасын тигізу, өз Отанының тағдырына жауапты болу – ...әрбір қазақстандық үшін парыз және абырой»[9].

Жоғарыда айтқан ойларымызды тұжырымдай келе айтарымыз, біздің алдымызда өз Отанын жанындай сүйетін, ұлттық тарихымыз бен мәдениетімізді, әдет-ғұрып, салт-дәстүрімізді қастерлей білетін елжанды, ұлтжанды, патриот азамат қалыптастыру міндеті тұр және ол ешқашан күн тәртібінен алынбақ емес. Отан, халық мүддесін бірінші орынға қоятын, елі мен халқының келешегі үшін бар күш-жігері мен білімін аянбай жұмсайтын Қазақстанның белсенді азаматтарын тәрбиелеу бүгінгі күннің басты міндеті.

Әдебиет:

1. Назарбаев Н.Ә. Ұлттың ұлы мұраты жолында ұйысайық. – Ана тілі, 5 маусым 2008 ж.
2. Бұл да сонда.
3. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан – 2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. ҚР Президенті-Елбасының Қазақстан халқына Жолдауы. 14.12.2012 ж. – Айқын, 15 желтоқсан 2012 ж.
4. Егемен Қазақстан, 14 желтоқсан 2006 ж.
5. Назарбаев Н.Ә. Қазақстандық жол: тұрақтылықтан – жаңару арқылы - өркендеуге. ҚР тәуелсіздігінің 15 жылдығына арналған салтанатты жиналыста сөйлеген сөзінен. – Егемен Қазақстан, 16 желтоқсан 2006 ж.
6. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан – 2030: Ел Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы. А., 2001. 29-б.
7. Бұл да сонда, 37-б.
8. Бұл да сонда, 38-б.
9. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан – 2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. ҚР Президенті-Елбасының Қазақстан халқына Жолдауы. 14.12.2012 ж. – Айқын, 15 желтоқсан 2012 ж.

В данной статье рассматриваются пути и способы реализации воспитательной функции предмета «История Казахстана» в процессе обучения студентов.

In this article ways and methods of realization of educator function of object are examined "History of Kazakhstan" in the process of educating of students.